

NEMIS TILIDA CHET TILLARIDAN O'ZLASHGAN SO'ZLARDA BO'G'IN MUAMMOSI

Rahmatova Dilnavoz Abdimuradovna

O'zdjtu nemis tili amaliy fanlar Kafedrasida Stajyor o'qituvchisi.

Annotatsiya: Maqolada nemis tilidagi chet tilidan o'zlashgan so'zlarda bo'g'in muammosi muhokama qilinadi, nemis tili vakillari ongida ushbu so'zlarning bo'g'in xosil qilishda paydo bo'ladigan muammolar ushbu maqolada ochib beriladi.

Kalit so'zlar: lug'aviy birlik, so'z o'zgaruvchanligi, so'z boyligi, fonetika, tovush, bo'g'in, tasvir, lingvistik ong, til, artikulyatsiya, bo'g'in yasash doirasi.

Аннотация: В статье рассматривается проблема слогаобразования в словах, заимствованных из иностранного языка в немецком языке, а также раскрываются проблемы, возникающие в сознании носителей немецкого языка при слоговом образовании этих слов.

Ключевые слова: лексическая единица, слововариантность, лексика, фонетика, звук, слог, образ, языковое сознание, язык, артикуляция, диапазон слогаобразования.

Abstract: The article discusses the problem of syllabification in words borrowed from a foreign language in the German language, and the problems that arise in the minds of speakers of the German language during the syllabification of these words are revealed in this article.

Key words: lexical unit, word variation, vocabulary, phonetics, sound, syllable, image, linguistic consciousness, language, articulation, range of syllable formation.

KIRISH

Til jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liqdir. Ma'lumki, ko'pchilik odamlar zamonaviy dunyo ichida bir nechta tillarda gaplashadi, ya'ni ular ikki tilli yoki ko'p tilli deb yuritiladi. Dunyoda sodir bo'layotgan madaniy jarayonlar albatta tadqiqotga hissa qo'shadi bir nechta xorijiy tillar o'z navbatida aloqa, madaniy almashinuv biznesni osonlashtiradi. Xalqaro muloqot tili ingliz tilidir. So'zlashuvchilar soni bo'yicha ingliz tili dunyoda ikkinchi o'rinda turadi (taxminan Imilliard). Yevropada ijtimoiy rivojlanishning zamonaviy tendentsiyalari birinchi o'nlikka kirgan nemis tili rolining oshishiga hissa qo'shadi. Statistika ko'ra, har yili 15-18 million odamni nemis tilini o'rganishni boshlaydilar. Nemis tilida Lotin va fransuz tilidan tashqari italyan tilidan o'zlashgan so'zlarning ham salmog'i ham anchagina. Bunga asosiy sabab XV asr va XVI asrning birinchi yarmida Italiyada gumanizm (feodallikka qarshi kurash) va kapitalizm rivojlandi. Bu esa Italiyani yetakchi davlatga aylantirdi. Italiyan tilidan nemis tiliga moliya, harbiy va san'at sohasidagi so'zlar o'zlashgan. Opera. Konzert, Bank, Soldat, Granate kabi boshqa so'zlar kirib kelgan.

ASOSIY QISM

Ma'lumki, har bir tilning lug'at tarkibi boyib borishining bir qancha yo'llari mavjud. Ana shunday yo'llarning biri bu boshqa tillardan so'zlar o'zlashishidir. Bugungi kunda bu jarayonni boshidan o'tkazmagan, faqat ichki imkoniyatlari bilan

rivojlangan til mavjud emas. Ma'lum bir tilning hozirgi davr rivojida avvalo boshqa davlatlar bilan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalar, fan-texnika taraqqiyoti asosida boshqa bir tilga tegishli bo'lgan so'zlar o'zlashishi kuzatilmoqda. Har bir tilning o'z rivojlanish tarixi mavjud va bu jarayonda boshqa tillardan so'zlarning kirib kelishi kuzatilgan. Nemis tilining rivojlanish tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, nemis tili rivojlanish tarixi 4 ta davrni o'z ichiga qamrab oladi. Bular quyidagilar:

Althochdeutsch-qadimgi nemis tili (770-1050)

Mittelhochdeutsch-o'rta davr nemis tili (1050-1350)

Frühneuhochdeutsch-nemis tilining uyg'onish davri (1350-1650)

Neuhochdeutsch-hozirgi nemis tili.

Nemis tili so'z xazinasiga asosan 4 xil yo'l bilan kengayib boradi.

1. So'z yasash orqali;
2. Boshqa tillardan so'z olish orqali;
3. Ma'no o'zgarish orqali;
4. Yangi frazeologizmlarni yasash orqali;

Ingliz va nemis tillari bir-biridan farq qiladi, ammo shunga qaramay ular o'rtasida o'xshashlik mavjud. «Er schwamm in dem tiefen Wasser Pastki nemischa jumlada “U suvning chuqur joyiga suzdi” deb bersak. Ingliz tilida «He swam in the deep water» misolida tillar o'rtasidagi yaqinlikni ilg'ab olish qiyin emas. Nemis tilida bo'g'in tarix davomida unilar kuchli o'zgarish tendensiyasini namoyon etgan. Ular turli xil o'zgarishlarga duch kelishdi:

Sifat o'zgarishlari tovush sifatiga ta'sir qiladi (masalan: [o]>[a:]);

Miqdoriy o'zgarishlar cho'ziq tovushlarni qisqa yoki qisqa uzun tovushlar.

Bog'liq o'zgarishlar ma'lum pozitsiyalar yoki fonetik shartlar bilan cheklangan; fonetik sharoitdan qat'iy nazar mustaqil o'zgarishlar sodir bo'ladi.

XV-XVI asrlarga kelib italyanchan faqatgina savdo-sotiq sohasida emas, balki urush jang, musiqa va san'at, adabiyot, siyosat va huquq, ijtimoiy hayot, sport, texnika va ovqat sohaslarida ham so'zlar kirib kela boshlagan. XX asrga kelib, II jahon urushidan so'ng g'arbiy Germaniyada ingliz tilidan so'zlar o'zlashishi yanada kuchaygan. Bundan tashqari, Amerika ingliz tilidan, ispanchadan, portugalchadan, afrikanchadan, turkchadan, arabchadan, hindchadan ham so'zlar o'zlashgan. Bu so'zlarning o'zlashishiga eng muhim sabab savdo-sotiq, tor siyosat sohasini xalqaro miqyosda rivojlanishidir. Boshqa sababi esa, predmetlarning qayta ishlangan turi chet tilidan o'zlashgan so'zlar bilan nomlashga bo'lgan ehtiyojdir. Bu o'zlashgan so'zlar bilan nomlanish ehtiyoji ichki til sabablari bilan bog'liqdir. Hozirgi davrda Germaniyada nemis tilidagi so'zlardan ko'ra ko'proq ingliz tilidagi so'zlarni ishlatish aholi uchun odat bo'lib qoldi. Germaniyaning katta katta shaharlarida ko'ngilochar majmualarda yoki katta vokzal va aeroportlarda inglizcha ifodalarni uchratish mumkin.

Bundan tashqari nemis tiliga quyidagi tillarning ta'siri natijasida nemis tili so'z hazinasiga o'zlashgan so'zlar kirib kelgan: Slavyan tili ta'siri ostida: Peitsche aus dem „bič“; Pflanze Grek tili ta'siri ostida: Chor. Fransuz aus dem latein. Platna; Fenster - latein. Tili ta'siri ostida: XVI-VII asrdan boshlab nemis tili so'z hazinasiga fransuz tilidan yangi so'zlar kirib kela boshladi Buning natijasida nemis tili fransuz tilidan

1200 ga yaqin soʻz kirib kelgan; Möbel, Mode, Adresse, Mama, Papa, Toilette. Ingliz tili taʼsiri ostida: Wirtschaft, IT-Bereiche, Sport (inline, bungee, jumping),

Musik (pop, rock), Politik (summit, statement), Leistung Management, Arbeit Job, Randesvous Date, Kraft Power, Chef Boß, Haushalt Budge. Italyan tili taʼsiri ostida: Piano, forte, pianissimo; Bank-Begriffe kabi. Urgʻuli boʻgʻinlarda unlilar orasidagi qarama-qarshiliklar ehtiyotkorlik bilan saqlangan va yangi oʻziga xos xususiyatlar kiritilgan, shuning uchun urgʻuli unlilar soni koʻpaygan. Urgʻusiz oʻrinlarda unlilar orasidagi asl qarama-qarshiliklar zaiflashgan va yoʻqolgan, qisqa va choʻziq unlilarning farqi neytrallashgan.

Uzoq va qisqa unlilarni qatʼiy farqlash german guruhining muhim xususiyati.

Sifatida qaraladi. Qisqa va uzun unlilarning kontrasti ularning oʻzgarishining turli yoʻnalishlari bilan quvvatlanadi. Uzun unlilar qisqaroq va diftongizlanishga moyil boʻlsa, qisqa unlilar koʻpincha ochiqroq boʻlib oʻzgargan. Bu oʻzgarishlarni eng qadimgi unli oʻzgarishlarda koʻrish mumkin:

• Qisqa [o] german tilida yanada ochiq unli [a] ga oʻzgartirildi: (masalan: Noctem (IE) narhts (Got.), Nacht (Ger.);

• Choʻziq unlilarning qoʻshilishi teskari yoʻnalishda davom etdi: IE long [a:] [0:] ga toraydi (masalan: Mater (IE) modor (OE)). Natijada german tillarida na qisqa [o], na uzun [a:] bor edi. Keyinchalik bu tovushlar turli manbalardan paydo boʻldi.

• Urgʻuli tovushning sifati ayrim hollarda keyingi tovushga bogʻliq. Ushbu tamoyilning eng erta namoyon boʻlishi sinish (sindirish) deb nomlanadi va 2 juft unli “e- i”, “u-o” ga tegishli. Ildiz boʻgʻinidagi IE “e” nemischa “i”da oʻz tengini topadi, agar undan keyin “i” yoki “j” yoki burun [n] (Umlaut) boʻlsa (masalan: Ventus (L.) shamollar () Goth.), shamol (OE); Medius (L.) – oʻrta (OE)).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Stedje A. Deutsche Sprache gestern und heute. 6. Aufl. München, Wilhelm Fink Verlag, 2000.
2. Polenz P. Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Bd.19. Und 20. Jahrhundert. Berlin/New York: Walter de Gruyter Verlag, 1999 3. Duden: Fremdwörterbuch. Dudenredaktion. Mannheim, 2005.